

LIETUVIŲ TAUTOS PASKYRIMAS JAKŠTO SUPRATIMU

Rengdamasis ilgą vagą versti, artojas kitam baro gale įsmeigia gairę. Į ją varosi, kad vaga būtų tikslesnė, tiesesnė.

Tautos savo kelyje irgi nusismaigsto gaires, ką jos turėtų padaryti sau pačioms ar duoti visam pasauliui. Vadina tuos siekiamuosius dalykus tautinėm aspiracijom, tautos misija, paskyrimu. Galima netikėti, kad kiekvienai tautai jau Apvaizdos, Likimo ar istorinių, geografinių aplinkybių yra paskirtas specifinis pašaukimas. Tačiau įsitikinimas pačioje tautoje, kad ji turinti paskirtą uždavinį visuotiniame tautų gyvenime, turi pedagoginės reikšmės. Jisai sutelkia visoje tautoje mintis, pažadina energiją, sukelia akciją visų viena linkme. Tik tada tautos paskyrimo šūkis išvirsta tuščiu burbulu, jeigu jis teskelbiamas vienais žodžiais, jeigu jis pavirsta tik paradiniu ordinu išskilmėms. Iš esmės mažiau yra svarbu tasai pats paskyrimas, kiek kelias į jį, kaip Ibseno herojams ne toks svarbus kovos laimėjimas, kaip pati kova.

Kai tik lietuviai atgavo spaudą, jie pajuto, kad Aušros idealai realizuoti: lietuviai jau bent teoriškai turi teisę būti lygūs su kitomis tautomis. Reikėjo dabar jau įeiti į tautų tarpą su lietuvišku kraičiu. Ir vis dažniau dabar prabylama apie lietuvių pašaukimą ir jų būsimą įnašą visuotinei kultūrai.

Jau 1907 m. *Draugijoje* tuo klausimu aiškiau atsiliepė ir Jakštas Dambrauskas, stovėdamas intelektualinio gyvenimo priešakyje. Atsiliepė taip, kaip jam tautinio pašaukimo klausimą leidžia spręsti visa jo ideologija.

Kosmas Jakšto ideologijoje yra tikslingas, organiškas. Nuo planetų iki pačio mažojo augmenėlio viskas turi savo paskyrimą, leistą Kūrėjo Absoliuto. Nuolatinis judėjimas ir siekimas į naują buvimo fazę yra būdingas tiek gamtai, tiek žmonijai, tiek tautai ir žmogui. Tik leistam pagal Dievo paveikslą ir panašumą žmogui pačiam paskirta tęsti Dievo kūrybą. Jis pats kuria, kuria ne iš nieko, o iš gamtoje glūdinčios medžiagos ir tokiu būdu įgalina ir gamtos reiškinius jų paskyrimą įvykdyti. Vadinas, kūrybos uždavinys yra skirtas ir atskiram žmogui, ir tautai, ir žmonijai. „Ten, kur yra kūryba, yra ir gyvybė, ir, priešingai; kur kūrybos nesimato, ten ir gyvybė abejotina. Žmogui nykstant, menkėja ir jo kūryba, o mirštant, ji visai dingsta. Tą pat galima pasakyti ir apie tautą. Jei ji nori gyventi, turi rodyti kūrybos žymių. Nieko nauja nesukurdama, pasirodytų esanti pasaulyje nereikalinga ir neabejotinai turėtų dingti“.

Mūsų kaimynai lenkai tai jau suprato, nes ragina savuosius mesti seną pasyvumo šūkį „wytrwać — iść w świat“ ir griebtis naujo, aktyvaus „tworzyć“ — kurti (*Meno kūrybos problemos*, 1931, 7—8 psl.).

Vadinas, Jakštas pasisako prieš budistišką kvietimą, prieš tą ramybę, kuri reiškia iš esmės ne tautos rimtį, bet tautos sustingimą, apsitraukimą stagnacijos liūnais ir grimzdimą į mirusiųjų karalystę.

Tik judėti, bruzdėti, bet ką „kurti“ neužtenka. Bet kuri dinamika turi būti nukreipta į tikslą, savo tikrąjį paskyrimą. Išvidinis noras pasiekti „idealą“ palaiko visų tautų ir žmonijos egzistenciją, kaip skelbia Jakštas „Žmonijos ideale“ (*Lyrika*, 1930, 188 psl.):

Žmonių tautų viena mintis —
Pasiekti idealas.
Deja, jį dengia paslaptis:
Kame tiesa? kur melas?

Iš to neaiškumo, kame tas idealas ir kuriais keliais jis pasiekiamas, ir kyla chaosas tautose ir tautų tarpusavio santykiuose. Jakštas suvokia tuos balsus, kurie norėtų išvesti tautas iš chaoso. Suvokia tuos idealistus pesimistus, kurie moja iš viso į šį tariamai nebepataisomą gyvenimą su rezignacija ir skatina marinti savo jausmus, kad atsidustų geresniu gyvenimu bent anapus karsto. Suvokia Jakštas ir antrą kraštutinumą — mokslo optimistus, kurie per mokslą tariasi pakelsią žmogų ir sutvarkysią pasaulį. Jakštas kritiškai priima tiek vieną, tiek antrą. Jis gerai žino, kad žmogus nėra tik metafizinė būtybė, gyvena laikinai ne metafiziniam pasaulyje ir savo kūrybą (ne tik savęs tramdymą!) turi parodyti čia žemėj. Antra, jam aišku taip pat, kad tariamoji mokslinė pažanga žmonijai išgelbėti yra tuščias burbulas. Ir savo ruožtu Jakštas nurodo sintetinį kelią, kur link veržtis turi žmonija, ką kiekvienas ar kiekviena turi savyje realizuoti, kuo pagrįsti santykius su kaimynais. „Žmonijos idealo“ eilėraštyje, tegul ir nepoetiškai, bet aiškiai atsakyta:

tiktai tiesa,
Aukščiausia, pilniausioji,
Tiktai dorybė, tik šviesa,
Tik meilė švenčiausioji.
Tad išsiaiškins paslaptis,
Dings ilgaamžis melas;
Pilnai įvyks tautų viltis,
Žmonijos idealas...

Vadinas, žmogaus, ir žmonijos, ir tautos galutinis idealas yra Aukščiausioji Tiesa; savyje kiekvienas turi realizuoti

dorybę ir šviesą; santykius su kaimynais paremti meile. Tai didieji krikščioniškieji ir humaniškieji idealai bei gyvenimo pagrindai, kurie šiandien yra išblokšti iš tautų ir tarptautinio gyvenimo. Jakštas pritaria, kad visi žmonės tautoje ir žmonijoje būtų orientuojami viena kryptimi. Bet jis pasiskubina įspėti, kad nebūtų orientuojami į melą, į stabus, nukreipiami nuo Aukščiausios Tiesos. Antra, Jakštas skelbia meilę, krikščioniškąjį solidarumą, pasisakydamas prieš kovą visų su visais, išplaukusią iš pozityvistinės filosofijos bei teisės, pasisakydamas prieš moderniąją brutalią jėgą, su kuria paglemžiamos silpnesnės tautos ir kitaip galvojantieji tautiečiai. Pagaliau, jis pasisako už asmens moralinį taurumą, intelektualinį šviesumą, kurie vieni yra žmogaus vertės požymiai. Tik tokie žmonės yra tautos ir visuotinės kūrybos ramsčiai, tikrieji kūrėjai Dievo paveikslu ir panašumu.

Kada Jakštas matydavo savo tautiečius nutolstant nuo šitų idealų, tada jis ir prašnekdamas čia poezijos skatinimais, čia publicistikos barimais, čia satyros, sarkazmo gyliais...

Iš bendrinių žmonijos ir tautos idealų Jakštas leidžiasi dar žemiau į konkrečios lietuvių tautos idealą, arba paskyrimą. Lietuviai, sako Jakštas, savo istorinio paskyrimo dar nesuprantą. Tam reikia aukštesnės kultūros; reikia giliau suprasti tautos psichologiją, lietuvišką istoriją, istoriosofiją. Kiekvienos tautos istorinis pašaukimas skirtingas. Kiekviena tauta savaime individuali, originali. Pakartoti svetimos tautos ji negali. Lietuvių tauta turi ir likti savita, „iš mūsų dvasios plaukianti, nes iš aklo bei vergiško svetimų kultūrų pamėgdžiojimo maža naudos, o dar mažiau garbės. Būkim sau žmonės, o ne kitų bezdžionės!“ (*Meno kūrybos problemos*, 13 psl.).

Savo individualios kultūros šauksmas, vadinas, jau ne nuo šiandien kartojamasis. Jis gyvas nuo pat pradžios to naujo mūsų gyvenimo laikotarpio, kuris prasidėjo po 1904 metų. Tada jau imta ieškoti lietuviškos dvasios pasireišimo savi-

tomis, originaliomis formomis. Tada net daugiau pasigilinta į tas formas, beiėskant tikro originalumo. O mūsų laikais lietuviėkos originalios kultūros šauksmas ir pasididžiavimas savo originalumu jau pradeda virsti tomis gražiomis tuėėiavidurėmis frazėmis ar tais gražiais ordinalais, kurie daro efektą švenčių iškilmėse, bet kurie šiokiomis dienomis vėl padedami į futliarą.

Jakėštas nesitenkino bendromis frazėmis. Teisingai ar neteisingai — jis mėgino surasti bent kai kuriuos konkrečius bruožus, jo manymu, būdingus lietuvio dvasiai, kūrybai, dėl to ir lietuvių tautos paskyrimui. Jam svetimas tas svajotojiėkas pasyvus mesianizmas, kokį buvo susigalvoję lenkų romantikai — atkentėti už visos Europos nusikaltimus. Svetimas jam ir tas imperialistinis nusiteikimas, su kuriuo ne vienas dar pasididžiuoja, kad Lietuva valdžiusi nuo jūrų iki jūrų ir kad lietuvių Vytautui Didžiajam buvę skirta pasaulis valdyti. Nepriklausomą Lietuvą pagerbdamas eilėraščiu, Jakėštas savo akyse prisistato Lietuvą kitų tautų tarpe:

Tau skirta tart žmonijai žodis naujas,
Tu pašaukta ne griauti bei ardyti,
Tavo garbė — ne lieti priešų kraujas,
Bet kurt, mylėt ir gera vien daryti (*Lyrika*, 99

psl.).

Tai yra Jakėšto ideologijoje tikroji kūryba, tikrasis Dievo kūrybos tęsinys, žmoniėskumo kūrybos, kaip skelbė tuo pačiu metu ir tebeskelbia taip pat Vydūnas.

„Yra tautų, kurios savo materialinę didybę už vis tebrangina. Vienos giriasi, užvaldžiusios šeštą žemės pavirėšio dalį, kitos didžiuojasi, vieėpataujančios visose pasaulio jūrose, trečios militare jėga. Vadinasi, joms rūpi, kad jos ir toliau būtų didelės, galingos, kad jų visos kitos tautos vengtų ir bijotų dėl jų gyventojų daugybės bei materialinės jėgos.

Kad jos būtų gražios, t.y. geros, doros, teisingos, tikrai

krikščioniškos, tai joms lyg ir nesvarbu. Šis idealas ne jų, jis buvo nuo senovės vien mūsų lietuvių, jis ir toliau tepasilieka mūsų tautiniu idealu. Lietuvių tauta, kad ir maža, bet teesie graži, dora, tobula, giliai tikinti, karštai atsidavusi kūrybos darbui“ (*Meno kūrybos problemos*, 10 psl.).

Norėdamas įrodyti, kad lietuvių paskyrimas yra pozityvioji kūryba, kad ir mažais mastais, Jakštas mėgina pagrįsti net dainos pavyzdžiais, kad lietuvis yra linkęs ne į jėgą, ne į galybę, bet į grožį. „Padainuočiau aš dainelę kad ir mažą, bet tik gražią...“ Esą mūsų tautos šūkis: kad ir maža, bet tik gražu... Tai šūkis ne į platumą, bet į gilumą!

Turėdama savą pašaukimą, lietuvių tauta, Jakšto supratimu, ne įsikerta, bet įsiharmonizuoja kitų tautų tarpe. Nors jos „pašaukimas nėra identiškas su kitų tautų pašaukimais, bet draug nėra priešingas visos žmonijos galutinam tikslui, kuriuo yra ne kas kitas, tik galutinis absoliutiškosios tiesos pažinimas ir absoliutiškojo labo ant žemės įvykdinimas“. Taip Jakštas rašė dar 1907 m. *Draugijoj*.

Su nepriklausomos Lietuvos susidarymu tautinio pašaukimo problema vėl atgijo. Prof. Šalkauskis tada vienas pirmųjų ėmė rodyti lietuviams jau platesnę ir pilnesnę tautinę misiją: atsižvelgiant į geografinę padėtį ir istorinį likimą — susintetinti lietuvių tautoje Rytų ir Vakarų dvasią. Šitas tautos paskyrimas neprieštarauja anam Jakšto supratam paskyrimui. Jis tokis pat kūrybingas ir tokis pat taikingas, nes lietuvių tauta harmoningai sujungtų tuos Rytų ir Vakarų dvasios kontrastus, kurie disharmonijoje gamina visuotines katastrofas, o harmonijoje gali būti didžiausias kūrybos veiksnys.

Šitos tezės buvo jėga, kad čia giliai buvo pažvelgta ir prašnekta į protą. Bet jos silpnoji pusė, kad neužtenkamai galėjo visų tautiečių akis patraukti, nukreipti, nukreipti viena linkme ir pastūmėti į akciją.

Suimti visos tautos dėmesį ir orientuoti visus viena link-

me mėgino paskiau antroji tezė — A. Smetonos tautinės vienybės šūkis, mestas dar prieškariniais laikais ir dabar atgaivintas. Jis stiprus tuo, kad daugelį žavi, patraukia, sudaro realią jėgą, bet silpnas tuo, kad jam trūksta konkretaus turinio, kurio link visa tauta pasireikštų ne tik savo pasyviu pritarimu, bet realia kūryba.

Realiai kūrybai, dinamiškai ir koncentruotai kūrybai, kad užsidegtų ir išjudėtų visa tauta, buvo mestas prof. Pakšto šūkis: pasukti Lietuvos gyvenimo laikrodį šimtą metų pirmyn. Lyg susikordinuodamas su Jakšto gražios kūrybos idealu, jis siūlė net gražios kūrybos realų pavyzdį — sudaryti Lietuvoje vieną pavyzdingą valsčių.

Iš šalies žiūrint, neatrodo, kad Jakšto, Šalkauskio, Smetonos, Pakšto užtenkamai pagauta visa tauta. Gal dėl to, kad vienas tik įtikino, antras tik patraukė, trečias tik sujudino. Jie virstų tautai gyvuojų siekimu ir realiais darbais, jeigu visų tų trijų idealų ir jų skelbėjų pastangos būtų harmoningai konsoliduotos. Bet ši sąlyga tautos paskyrimui siekti yra tik idealas, lygiai kaip idealas būtų lietuvių tautai pati paskirtis, išreikšta tegul ir svetimomis lūpomis: „Būkite vieningi ir švieskite tautine mintim Europai, kuri dabar yra aptemus“ (Bismarkas, 1882).